

https://doi.org/10.31516/2410-5325.062.07

УДК 796.093:792.78.022](045)

I. О. Мащенко, аспірант, Харківська державна академія культури,
м. Харків

vanka.olegovna@gmail.com

http://orcid.org/0000-0002-5304-9460

КОНЦЕПЦІЯ ВІЗУАЛЬНО-ЗВУКОВОГО ОФОРМЛЕННЯ СПОРТИВНО-ХУДОЖНІХ ДІЙСТВ ЯК КОМУНІКАТИВНА СИСТЕМА

Охарактеризовано основні типи спортивно-художніх дійств та їх трансформацію щодо соціальної ідентифікації. Визначено основні структурні елементи виражальних засобів спортивно-художніх дійств як особливого культуротворчого механізму формування особистості та їх комунікативну функцію в культурі. Розглянуто динаміку візуального та звукового оформлення під час створення спортивно-художніх дійств у системі комунікаційного простору культури.

Ключові слова: спортивно-художні дійства, культурна комунікація, кольоровий символізм, художній фон, світло, музичне оформлення, пластична виразність.

I. О. Мащенко, аспирант, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

КОНЦЕПЦИЯ ВИЗУАЛЬНО-ЗВУКОВОГО ОФОРМЛЕНИЯ СПОРТИВНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ДЕЙСТВ КАК КОМУНИКАТИВНАЯ СИСТЕМА

Охарактеризованы основные типы спортивно-художественных действий и их трансформацию касательно социальной идентификации. Определены основные структурные элементы выразительных средств спортивно-художественных действий как особого культуротворческого механизма формирования личности и их коммуникативную функцию в культуре. Рассмотрена динамика визуального и звукового оформления при создании спортивно-художественных действий в системе коммуникационного пространства культуры.

Ключевые слова: спортивно-художественные действия, культурная коммуникация, символизм цвета, художественный фон, свет, музыкальное оформление, пластическая выразительность.

I. O. Mashchenko, postgraduate student, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE CONCEPT OF VISUAL AND SOUND DESIGNING OF SPORTS AND ART PERFORMANCES AS A COMMUNICATION SYSTEM

The main types of sports and art performances are described. The structural elements of the expressive means of sports and art performances and its communicative function in culture are determined. The dynamics of visual and

sound design of sports and art performances in the system of the communication field of culture are considered.

The aim of the article is to identify the specific features of the expressive means of sports and art performances as an instrument of cultural communication.

Research methodology. A multidisciplinary research tool made it possible to examine the phenomenon comprehensively and dynamically, and to inscribe it into the problematic area of culturology.

Results. The study considers the typology of sports and art performances in the dynamic aspect of development and the special aspects of its cultural creative unit in the society. The main structural elements of the expressive means in the course of the sports and art performances creation are described. Its communicative component is revealed.

Novelty. The culturological reception of expressive means of sports and art performances as a communicative component of culture is determined.

The practical significance. The materials of the study can be used as the basis for future research and teaching the courses in art studies, cultural studies, communication theory, history and theory of culture, mass culture, and cultural industries as well as in the development of the concept "cultural mass events".

Keywords: *sports and art performances, cultural communication, colour symbolism, artistic background, light, music design, plastic expressiveness.*

Постановка проблеми. Візуальна культура як провідний напрям культуротворчих тенденцій ХХІ ст. зумовлює потребу її теоретичного осмислення як феномену, порушення питання про те, як ці чинники впливають на класичні види, жанри та форми мистецтва. Масові заходи, навіть у царині спорту, тяжіють до видовища. Візуально-звукове оформлення в спортивно-художніх дійствах (СХД) є каналом комунікації між авторами, державою, інститутом спорту, з одного боку, та аудиторією й суспільством загалом – з іншого. Відтак, актуальності набуває проблема комунікативного навантаження візуально-звукового оформлення СХД як елемента динаміки культури на початку ХХІ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останніх публікаціях висвітлена проблематика візуально-звукових засобів оформлення СХД у комунікаційній системі. Формування традицій виражальних засобів розглядають В. Горнчаровський (2009), В. Кудашов (2011); особливості використання виражальних засобів – В. Вовкун (2015), І. Косенко (1988); комунікативні функції візуально-звукового оформлення СХД – В. Юшко (2016), В. Лукашук (2013). Проте культурологічних узагальнень з проблематики комунікативного навантаження візуально-звукового оформлення СХД у просторі культури ХХІ ст. не здійснено.

Мета статті – виявити специфіку виражальних засобів СХД як інструменту культурної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Синтетичність СХД дозволяє розглядати їх не тільки в контексті рекреаційного сегмента по-

всякденності людини. Семіотичне навантаження візуально-звукового оформлення СХД передбачає міжкультурну взаємодію, національну гідність, формування уявлень про фізичні та психологічні можливості людини. Культурологічна рецепція комунікативної складової СХД, таким чином, засвідчує багатовимірність не тільки культури, але й її суб'єкта. Окремої уваги потребує вивчення динаміки та специфіки візуально-звукового оформлення СХД як каналу інтеграції суб'єкта в систему культурної комунікації.

СХД відзначаються видовищністю, масштабністю, впливом на різні канали сприйняття та є засобом рекреації (Юшко, 2016). Ранні моделі СХД у культурі виникли ще в Давній Греції. Наймасштабніші інсценування морських битв — навмахії — були видовищним історично-художнім транслятором і впливовим фактором соціальної ідентифікації організаторів, учасників та глядачів масштабного дійства. На думку А. Горончаровського (2009), безпосередньо до самого інсценування морських битв залучали воїнів або рабів, військову техніку, зброю, одяг, а також музичний супровід. Це свідчить про використання перших виражальних засобів, які містять кодовану символіку комунікативної спрямованості. Надалі дійства навмахій змінювалися жорстокими гладіаторськими боями (106 р. до н. е.), які поділялися на різні типи, залежно від боїв і суперника (людини або тварини), та мали певний образ/одяг і зброю. Пізніше Олімпійські ігри поєднували спортивні змагання з демонстрацією творчих досягнень художників, поетів, сурмачів, оповісників, кольорового символізму костюмів та атрибутики нагородження.

Модифікацією СХД у Середньовіччі були лицарські турніри та змагання стрільців, семантика зброї, одягу й атрибутики відповідали соціальному статусові учасників. У культурі італійського Відродження дослідник О. Лосєв (1978) виокремив проведення перегонів буйволів, кінних скачок, фехтувальних турнірів, які були формою військової підготовки з елементами видовища, а також указав на перші фіксовані згадки про організаторів святкування, спрямованих на візуалізацію ідеї обороноздатності.

З другої половини XVII ст. відбувається трансформація спортивного свята, пов'язаного з розвитком міської буржуазної культури і потребою фізичного вдосконалення. Наприкінці XIX — на початку XX ст. формування різновидів спортивних напрямів зумовлює появу режисера як модератора організаційно-творчого процесу великомасштабних видовищ. Серед них експериментатори і реформатори: М. Рейнхард (Німеччина), В. Мейєрхольд (Росія), К. Марджанов (Росія, Грузія), Лесь Курбас (Україна). Так, засобами сценічного мистецтва/виражаль-

ними засобами створюється «театр під відкритим небом», де театральна культура засвідчує якісно новий рівень — комунікацію з міським простором, залучення масового глядача як учасника дійства.

У 1896 р. П. де Кубертен затвердив ідею олімпізму як відродження античного культу спортивної людини. Тому початок ХХ ст. продемонстрував інтенсифікацію спортивної культури та формування різних типів спортивних заходів (військово-фізкультурні паради, спартакіади) з елементами художнього оформлення та дійства, а також нових локацій — міських майданів, вулиць, циркових арен. У ХХІ ст. відбуваються масштабні заходи з використанням новітніх технічних засобів візуально-звукового оформлення СХД.

У створенні СХД особливе місце посідає психологічне сприйняття кольору. Як стверджує В. Юшко (2016), колір зумовлює емоційний стан глядача та допомагає відтворювати певні художні образи дійсності: від насичення кольором атмосфери дійства сценічного простору, декорацій, реквізиту, костюмів до антропоморфного втілення. Можна виокремити дві концепції психологічного сприйняття кольору: колір-людина та колір-персонаж.

Колір-людина — учасник дійства є невід'ємною складовою показу повноцінної художньої картини. Він — візуальна складова зчитування певного закодованого символу (художнього втілення задуму автора). Таку традицію можна простежити, починаючи з другої половини ХХ ст. Наприклад, використання художнього фону як основного виражального засобу. Так, аналізуючи працю С. Доля (2008) щодо найграндіознішого шоу, яке ввійшло до Книги рекордів Гіннеса — фестиваль «Аріран» з масовими музично-гімнастичними виступами в м. Пхеньян (КНДР), — можна висновувати, що організатори СХД у знаково-символічній формі ознайомлюють глядача з історико-культурною спадщиною КНДР: 1912 р. — сходження Північнокорейської зірки (народження Великого Вождя Кім Ір Сьона) та створення на трибуні на підтвердження цього картини вогнища, що спалахує; гімнастичний виступ дітей як здорового майбутнього країни; наука та високі технології; об'єднання корейської нації тощо.

До антропоморфного втілення художніх образів дійсності можна долучити поняття колір-персонаж. У такому разі колір візуалізується в певний предмет, який у результаті художнього втілення стає персонажем дійства. На ЦВОІ (церемонія відкриття Олімпійських ігор) та юнацьких Олімпійських іграх такий етап кольорової антропоморфної трансформації простежується в появі на сценічній площині талісманів (символів ігор): червоний олімпійський вогник Хуань-Хуань (м. Пекін, КНР, 2008 р.); біло-червона Дівчинка-сніжок Неве та біло-блакитний

Кубик льоду Ліц (м. Турин, Італія, 2006 р.); різнокольоровий камінчик Нанкінлеле (м. Нанкін, КНР, 2014 р.).

Основне утілення кольорового символізму на сценічній площині — художній фон, який є зовнішнім засобом оформлення виступів, та художні картини, створені на трибунах стадіону за допомогою костюмів учасників дійства або кольорових предметів. Так, на XII фестивалі молоді та студентів (м. Москва, 1985 р.) палітра художнього фону містила 500 картин, традиційні елементи відображення художнього фону доповнювались електричними ліхтариками (*XII Фестиваль*, 2010). Це дозволяло постановникам зацентрувати увагу глядача на ключових за змістом картинах за будь-якого освітлення.

Структурний аналіз СХД Європи, виконаний режисером і теоретиком СХД В. Кудашовим (2011), засвідчив: останнім часом художній фон фактично не використовується, натомість у СХД застосовують сучасні технічні засоби — проєкції на площину і на трибуни, кінематичні конструкції, різні піротехнічні прилади тощо. Однак СХД на міському та районному рівнях (на пострадянському просторі та в країнах Азії) використовують художній фон як основний виражальний засіб і носій знаково-символічного навантаження дійства.

У ХХІ ст. нові візуальні технології сприяють підвищенню рівня втілення СХД на сценічній площині, де художній фон замінюють на відео та полієкрани. Саме в ідейно-тематичному контексті глядач сприймає не перебудову акторів масових сцен і процес утворення певного символу, а миттєво формує у своїй підсвідомості відповідні образи. З точки зору функціональності, транслявання на екрані, залежно від художнього фону, можуть бути будь-де показані на сценічному майданчику, навіть у повітрі, проте це твердження не стосується художнього фону, де головними є певні пластичні перебудови великої маси людей з атрибутикою, яка містить кольоровий символізм. Так, на полієкранах динамічна зміна образів допомагає глядачеві сформувати цілісну систему світосприйняття нової реальності, з максимальним долученням у перебіг подій, що збільшує можливості впливу на свідомість.

Згідно з В. Вовкуном (2015), одним із проявів трансферту нової реальності на сценічній площині є наслідування природного феномену світла. Безперечно, слід розглядати світло як формування якісних відмінностей від повсякденності, де долучення глядача до певного середовища дозволяє впливати на всі рецептори. Світло — естетичне явище, яке під час оптичного використання є сполучною ланкою між глядачем та сприйняттям самого мистецтва.

Світлове оформлення відіграє одну з головних ролей у візуальному просторі культури ХХІ ст. Слід звернути увагу на те, що саме ви-

користання світла дозволяє глядачеві із загального сприйняття дійства візуально виокремити виникнення кодованих символів та здійснити їх культурне дешифрування. Кодованими символами, на нашу думку, можуть бути антропоморфні стихії, персонажі, учасники дійства, зразки матеріальної культури та мистецтва країни. Так, на відкритті Перших європейських ігор у Баку (Азербайджан, 2015 р.) використано принцип використання світла. Епізод «Творчість поета Нізамі» розкривав національно-культурну цінність автора стосовно світосприйняття жителів Азербайджану. Глядачі могли простежити персонажну та декораційно-реквізитну трансформацію казок з урахуванням дії на сценічній площині, а також міфологічне антропоморфне дієве втілення історії «Лейлі та Меджнуна» як пластичної композиції непоєднаності Сонця та Місяця на старовинних терезах долі.

Музика — невід’ємна складова СХД. Починаючи з ХХ ст., фізкультурні паради та спартакіади супроводжувалися живою музикою. Як один із виражальних засобів СХД музичне оформлення створює загальний емоційний фон, сприяє виразності, психологічному обґрунтуванню поведінки героїв і учасників дійства; стає сценічним образом, дійвою особою в розкритті загальної теми та ідеї. На нашу думку, у процесі використання музичного оформлення в СХД семантичні ознаки інформують про жанрове походження, граматичні — стильову належність до певної історичної епохи, внутрішньостильові — ознаки стилю автора. Такі ознаки характерні для ЦВ та ЗОІ, де візуалізація культурного надбання є головним структурним елементом формування майбутнього задуму дійства. Так, на ЦВОІ в м. Лондон (Великобританія, 2012 р.) один із театралізованих епізодів присвячено найяскравішим музичним зразкам ХХ ст., які асоціювалися з молодіжним бунтом щодо свободи та психологічної розкнутості.

Дослідник І. Косенко (1988), вивчаючи музичний супровід, акцентував на важливому значенні музичної партитури СХД, де учасники дійства, знаючи музичну композицію, можуть від початку до кінця виконати певні вправи без команд. При цьому важливо зважати на музичні переходи, де на сценічному майданчику відбувається динамічна зміна тематичних епізодів, рухи учасників дійства повинні завершуватись разом із музичною композицією, що дозволяє глядачеві візуально завершити перегляд епізоду. Яскравим прикладом ритмічної музичної зумовленості на сценічній площині є прологовий епізод ЦВОІ у м. Лондон (Великобританія, 2012 р.) під назвою «Минуле Великобританії». Так, головною віхою історії країни у великомасштабному вокально-музичному супроводі були позначені промисловий переворот і перехід від аграрного до індустріального суспільства: сценічна трансформація

«сільської Англії»; поява робочого класу із коріння дерева, з-під землі — заводських труб; поява буржуазії; процес протікання рідкого металу та наприкінці — кування одного вогняного кільця із п'ятикільцевого символу.

Усі СХД передбачають спортивно-гімнастичні виступи, побудови та перебудови, які в художній формі становлять основу сюжетної лінії дійства та є дієвим виражальним засобом. З першої половини ХХ ст. гімнастичні виступи характеризувалися однотипністю та не цікавили глядача. Після 1945 р. виступи на фізкультурних парадах і спартакіадах стали динамічними, до них додавалися змагання з різних видів спорту, використовувалися різні конструкції, а також набули поширення театралізовані частини, які протягом 50–70-х рр. збільшувалися за часом і видовищністю й транслювали соціалістичний ідеал особистості з високими спортивними показниками, вольовими якостями та моральністю.

У ХХІ ст. масові та групові виступи надають СХД яскравості та виразності. На далекій відстані глядач сприймає загальну картину на сценічній площині, і чим вона складніша, тим сильніше візуальне та часове сприйняття. Такі виступи демонструють не лише образ гармонії, сили, спритності, грації, фізичної досконалості, а є основою візуального втілення ідейного змісту. Побудови та перебудови стають першочерговою символічною трансформацією художньо-змістовного навантаження щодо інформаційного впливу на суб'єкта в комунікативному просторі культури.

Висновки. Таким чином, проаналізовано основні типи СХД як особливого культуротворчого механізму формування особистості та суспільства. З'ясовано, що до кінця ХІХ ст. візуально-звукова система СХД транслювала ідею соціальної ідентифікації та демонструвала фізичні й мистецькі досягнення, а також сприяла формуванню образу обороноздатності. Визначено, що у ХХ ст. відбулися диференціація спортивно-художньої культури та формування різних спортивних заходів (військово-фізкультурних парадів, спартакіад, водночас у ХХІ ст. простежується залучення до СХД новітніх технологій). Виокремлено основні структурні елементи виражальних засобів під час створення СХД: колір — як забезпечення емоційного стану глядача та відтворення художнього образу дійсності; художній фон — носій знаково-символічного культурного коду в сприйнятті глядачем; світло — естетичний медіатор між сприйняттям глядача та мистецтвом; музика — психологічне обґрунтування поведінки героїв та долучення глядача до атмосфери дійства; пластична виразність — візуальне динамічне втілення фізично досконалої особистості за допомогою емоційного піднесення та святковості.

Перспективи подальших досліджень. Теоретичні положення дослідження слугуватимуть для аналізу динаміки СХД як символічної одиниці в комунікативному просторі культури.

Список посилань

- Вовкун, В. В. (2015). *Мистецтво режисури масових видовищ*. Київ. НАКККіМ.
- Горончаровский, В. Л. (2009). *Арена и кровь: римские гладиаторы между жизнью и смертью*. Взято из <https://history.wikireading.ru/103164>
- Доля, С. *Праздник Ариран*. Взято из <https://sergeydolya.livejournal.com/17923.html>
- Косенко, И. (1988). *Спортивно-художественные праздники*. Кишинев. Картя Молдовеняскэ.
- Кудашов, В. Ф., Рабиль, Г. Б., Кудашова П. Т. и Пилюгина, М. М. (2011). *Художественный фон в массовых спортивно-художественных представлениях*. Санкт-Петербург. НГУ имени П. Ф. Лесгафта.
- Лосев, А. Ф. (1978). *Эстетика Возрождения*. Москва. Мысль.
- Лукашук, В. І. (2013). *Соціологія спорту*. Харків. ХНУ імені В. Н. Каразіна.
- Юшко, В. (2016). Колір у системі візуальних засобів комунікації. *Український науковий журнал «Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація»*, 2, 101–104.
- XII Фестиваль молодіжи і студентів* (1985). Взято из <https://www.youtube.com/watch?v=GV5blpm-QIo>

References

- Vovkun, V. V. (2015). *The art of directing massive spectacles*. Kyiv. National Academy of Cultural and Arts Management. [In Ukrainian].
- Horoncharovskiy, V. L. (2009). *Arena and Blood: Roman gladiators between life and death*. Retrieved from <https://history.wikireading.ru/103164>. [In Russian].
- Dolia, S. *Arirang Holiday*. Retrieved from <https://sergeydolya.livejournal.com/17923.html>. [In Russian].
- Kosenko, Y. (1988). *Sports and artistic holidays*. Kishinev: Kartya Moldoveniaske. [In Russian].
- Kudashov, V. F., Rabyt, H. B., Kudashova P. T., Pyliuhyna, M. M. (2011). *Artistic background in mass sports and art performances*. St. Petersburg: National University of Humanities named after P. F. Lesgaft. [In Russian].
- Losev, A. F. (1978). *Aesthetics of the Renaissance*. Moscow. Mysl. [In Russian].
- Lukashchuk, V. I. (2013). *Sociology of Sport*. Kharkiv. Kharkiv National University named after V. N. Karazin. [In Ukrainian].
- Yushko, V. (2016). Color in the visual communication system. *Ukrainian scientific journal "Education of the Region: Political Science, Psychology, Communication"*, 2, 101–104. [In Ukrainian].
- XII Festival of Youth and Students* (1985). Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=GV5blpm-QIo> [In Russian].

Надійшла до редколегії 08.08.2018 р.